УДК [373.2.091:005]:316.647.5

О. В. КАНАРОВА
кандидат педагогічних наук, доцент
Мелітопольський державний педагогічний університет
ім. Богдана Хмельницького

КОМПЕТЕНТНІСТНИЙ ПІДХІД В УПРАВЛІННІ ДОШКІЛЬНИМ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНИХ СТОСУНКІВ У КОЛЕКТИВІ

У статті розкрито проблему компетентністного підходу керівника дошкільного навчального закладу як важливого чинника формування толерантних стосунків у колективі; проаналізовано поняття: "толерантність", "моральні цінності", "компетентністний підхід"; виокремлено низку завдань щодо забезпечення керівником-педагогом позитивної емоційної атмосфери в дошкільному закладі.

Ключові слова: *компетентність, навчально-виховний процес, компетентнісний підхід, колектив, толерантність.*

Сучасні соціально-культурні умови висувають доволі високі вимоги до професійно-управлінської компетентності керівників закладів освіти, зокрема керівника дошкільного навчального закладу, його здатності оптимально реалізовувати управлінські функції, педагогічної майстерності, самостійно вирішувати різноманітні завдання в нестандартних ситуаціях, психологічної грамотності, ефективної взаємодії з учасниками педагогічного процесу.

До пріоритетів сьогодення освіта зараховує готовність керівника до сучасних умов діяльності закладу освіти та постійного професійного самовдосконалення. Тож, важливою проблемою сучасної дошкільної освіти є питання компетентнісного підходу до організації навчально-виховного процесу як умови розвитку професійної самосвідомості членів колективу та всебічного розвитку особистості дитини.

Компетентністний підхід має забезпечити вищий рівень компетентності суб'єктів навчально-виховного процесу. Цей підхід репрезентується сформованістю в суб'єкта наукового поняття "компетентність" як єдності, де науково-орієнтована основа дії визначає логіку її практичного виконання, що полягає в інтелектуально-моральній саморегуляції, спрямованій на ефективне подолання певних життєвих проблем. До компетентності цього рівня спонукає прагнення до самоствердження, чуття гідності, соціальна мотивація тощо [9, с. 30].

Важливою умовою ефективного функціонування дошкільного навчального закладу є формування толерантних відносин, які складаються між усіма учасниками навчально-виховного процесу: педагогами, дітьми, батьками. Особливу відповідальність за це покладено на керівника, який завдяки компетентністному підходу, власним прикладом у процесі взаємо-

© Канарова О. В., 2017

дії з оточуючими, готовності прийняти інших людей, їх погляди, звичаї та звички такими, які вони є, на основі співробітництва й взаєморозуміння, формує атмосферу толерантності.

Реалізацію компетентнісного підходу в освіті розглянуто в працях В. Вербицького, Г. Зайчука, Е. Зеєра, І. Зимньої, Д. Заводчикова, С. Лісової, Н. Мурованої, О. Овчарук, О. Пометун, М. Пустового, Н. Радіонової, М. Сосніна, А. Хуторського та ін.

Компетентнісний підхід, на думку Н. Радіонової, є ціннісним орієнтиром для системних змін у педагогічній освіті та основою для розробки науково-методичного забезпечення процесу професійної підготовки й перепідготовки спеціалістів [4].

Питаннями сутності толерантності займаються такі відомі вчені, як І. Бех, Ю. Іщенко, І. Крейн, О. Кресін, О. Кривицька, В. Пісоцький, Н. Сербіна, Ю. Терещенко, П. Яроцький та ін.

Мета статті – висвітлення та аналіз компетентністного підходу як умови формування толерантних взаємовідносин у колективі дошкільного навчального закладу.

У процесі трансформації освіти в Україні з'являється поняття так званого "компетентнісного підходу", який, за визначенням І. Зимньої, розуміють як спрямованість освіти на розвиток особистості в результаті формування такої комплексної якості, як компетентність, що охоплює не тільки когнітивну і операціонально-технологічну складові, а й мотиваційну, етичну, соціальну та поведінкову [2].

Не залишається на сьогодні сумніву в тому, що компетентнісний підхід є не лише одним з тих чинників, що сприяють модернізації змісту освіти, а лише доповнює той перелік класичних підходів та освітніх інновацій, що дають змогу освітянам поєднувати позитивний досвід для реалізації сучасних освітніх цілей.

Характерною особливістю навчального закладу є особливість його цілей, що пов'язані з розвитком та формуванням особистості дитини за допомогою навчання і виховання. Можливість реалізувати зазначені цілі з'являється лише тоді, коли для цього є організований навчально-виховний процес, кваліфіковані педагоги, відповідна матеріальна база, створено належні санітарно-гігієнічні умови, здійснюється медичне обслуговування вихованців, які перебувають у сприятливих моральних та психологічних умовах.

На дитину дошкільного віку визначальний вплив мають певні характеристики закладу освіти: здоровий психологічний клімат, системність у роботі колективу, традиції та суспільна думка.

Велика відповідальність у реалізації зазначених цілей покладена на керівників дошкільних закладів, які, в свою чергу, повинні володіти інноваційним типом мислення, здатністю творити зміни. Тому їх професійна діяльність неможлива без реалізації компетентнісного підходу.

Учені по-різному розглядають компетентності, як-от: сукупність ключових, базових умінь, готовність до діяльності, коло питань, у яких людина добре обізнана, здатність діяти на основі власних знань та досвіду.

У "Великій сучасній енциклопедії" за редакцією Є. Рапацевича термін "компетентність" визначено як "міра співвідношення знань, умінь і досвіду особистостей певного соціально-професійного статусу щодо рівня складності виконуваних ними завдань і проблем" [5, с. 237].

На думку А. Василюка, компетентність є "здібністю відповідально виконувати обов'язки та знаходити рішення у нестандартних ситуаціях, використовувати знання та вміння в нових умовах і іншій робочій обстановці" [1, с. 25].

Аналіз та узагальнення психолого-педагогічної літератури з проблеми компетентнісного підходу засвідчує, що в ній відсутнє комплексне висвітлення поняття "компетентнісний підхід". Відсутні й загальноприйняті визначення основних понять: компетенцій, компетентностей, ключових кваліфікацій, ключових навичок.

Недостатній рівень моральних цінностей та економічна нестабільність зумовили наростання в суспільстві невпевненості в майбутньому, агресивності й жорстокості, соціальної та емоційної тривожності, ускладнили процес виховання дітей, створили передумови для духовно-ціннісної кризи орієнтацій суспільства. Для подолання окреслених проблем суспільству необхідно створювати умови для гуманізації освітньо-виховного процесу, а також такі стосунки між його учасниками, у яких людина визначається як найвища соціальна цінність, а головними пріоритетами міжлюдських відносин стануть загальнолюдські цінності та гармонічні стосунки з оточуючим світом.

У навчально-виховному процесі особливої уваги потребує збереження психічного, духовного та соціального здоров'я всіх його учасників. У дошкільному навчальному закладі повинна створюватися особлива толерантна атмосфера, яка б відкрила кожній дитині позитивний простір для особистісного зростання в інтелектуальній, духовній та соціальній сферах. На досягнення цієї мети керівник спрямовує свої зусилля, вихователів, медичної та психологічної служб, батьків – тобто всіх учасників навчально-виховного процесу. Реалізація цієї мети значною мірою залежить від створення толерантного простору в дитячому садку.

Саме такі умови сприяють відкриттю перед дітьми перспектив їхнього росту та розвитку, а також дають змогу реалізувати одне з головних завдань навчально-виховного процесу – допомогти дітям усвідомити свої можливості та повірити в себе.

У загальноприйнятому контексті, толерантність – це якість особистості, яка базується на прагненні прийняти і зрозуміти точку зору іншого, ні в якому разі не спростовуючи впевненість у власних позиціях; здібності до розумного компромісу, що переслідує мету культурного з'ясування розбіжностей [6, с. 35].

Ознакою професійної компетентності керівника дошкільного навчального закладу є самостійна педагогічна діяльності, яка сформована й усвідомлена так, що він здатен здійснювати професійну діяльність за певною кваліфікацією.

В умовах компетентністного підходу завідувачу необхідно керуватися принципом свободи думок, робити зусилля для духовного розвитку, розвитку ініціативи підлеглих, виявляти при спілкуванні контактність, толерантність, тактовність, терплячість, оптимізм.

Робота керівника з формування толерантної атмосфери в колективі дошкільного навчального закладу повинна бути багатогранною й різноспрямованою. Його завдання – домогтися того, щоб толерантність стала основою світогляду кожної учасника навчально-виховного процесу – як підростаючого покоління, так і його вихователів.

Узагальнюючи основні наукові підходи до проблеми толерантних атмосфери в колективі, було з'ясувано, що процес становлення особистості з толерантними проявами у взаємостосунках із оточуючими під впливом цілеспрямованих виховних засобів через діалог, взаємоповагу та співробітництво є становленням толерантних взаємостосунків. Для цього типу взаємостосунків є характерним виявлення терпимості, емпатії, емоційної стабільності, свідомої соціальної активності, вміння прийти на допомогу, поступливості та контактності.

Навчальний заклад повинен бути осередком гуманізму, де кожна дитина має бути головною цінністю та центром навчально-виховного процесу. Це дасть дитині досвід гуманних взаємостосунків між людьми, зразок поведінки в суспільстві на майбутнє життя, який визначається відкритим і доброзичливим спілкуванням, взаємною довірою та повагою, відмовою від авторитарності у взаємодії, забезпеченням почуття захищеності кожної дитини та створить комфортні умови для розвитку кожного вихованця.

Формування толерантного середовища в дошкільному навчальному закладі (забезпечення довірливого та гуманістичного ставлення, підвищення самооцінки та впевненості в собі членів колективу) вимагає від керівника звертатися до компетентністного підходу, який, як напрям модернізації освіти, відображає її зміст, що не зводиться до знаннєво-орієнтованого компонента, а передбачає набуття цілісного досвіду вирішення життєвих проблем, виконання ключових функцій, соціальних ролей, вияв компетенцій. Компетентнісний підхід зумовлює не інформованість учасників навчально-виховного процесу, а розвиток умінь вирішувати проблеми, які виникають у життєвих ситуаціях.

Компетентному керівнику, робота якого базується на гуманістичних принципах у взаємостосунках із колективом, необхідно ставитися до кожного учасника навчально-виховного процесу як до самостійної цінності. Надаючи перевагу оптимальному й справедливому розподілу функцій та обов'язків, організаційному впливу над дисциплінарним, умінню визнавати свої помилки, поєднувати вимогливість з повагою до особистості кожного, віддавати перевагу непрямим засобам впливу (зміна пози, жестів, ін-

тонацій, погляду тощо); повинен досягати постійного зворотного зв'язку у взаємодії, вміти аналізувати та розрізняти настрій кожного члена колективу. Емоційно позитивний та спокійний стиль спілкування легко приймається як дорослими, так і дітьми, стає для них звичайним та необхідним.

Прояви негативізму в стосунках усіх учасників навчально-виховного процесу неприпустимі в стосунках з боку керівника закладу освіти. О. Сухомлинська зазначає, що "велике значення мають будь-які емоції, адже вони повністю належать до почуттєвої сфери, проходять через психіку людини і саме від цієї сфери залежить сприймання тих чи інших цінностей або відмова від них. Людину не можна примусити бути моральною – потрібно її переконати, пропустити знання через її емоції, почуття, психіку, через свідомість з тим, щоб висловлені моральні цінності стали її власним надбанням" [8, с. 40].

Враховуючи визначені вище умови та важливість формування професійної готовності педагога до створення толерантної атмосфери в дошкільному навчальному закладі, виокремлено низку завдань для керівника-педагога:

1) сформувати уявлення про "толерантність" як основу нової соціальної ідеології та одне з напрямів гуманістичних взаємовідносин, що включає такі поняття, як особистість, сім'я, громадянськість (активна життєва позиція), суспільство;

2) дотримуватися демократичного стилю педагогічного керівництва;

3) забезпечувати психолого-педагогічну підтримку та захист усіх членів колективу;

4) дотримуватися гуманістичних принципів у стосунках з навколишніми; проаналізувати в контексті толерантності стан стосунків "керівник – вихователь", "вихователь – дитина", "дитина – дитина", "дитина – батьки", вплив навчально-виховного процесу на ці стосунки;

5) розробити та запровадити методичні рекомендації щодо змін у технологіях навчання та виховання в закладі, які б відповідали принципам толерантності;

6) формувати уявлення дитини про себе як унікальну, неповторну особистість;

7) розширювати уявлення дитини про інших людей на основі співставлення себе з ними, визначення схожості та відмінності;

8) створювати умови для профілактики і попередження конфліктів, агресивності, екстремізму серед усіх учасників освітнього процесу;

9) формувати активну життєву позицію в усіх учасників навчально-виховного процесу на основі усвідомлення ними своїх потреб і можливостей (фізичних, духовних), переваг і недоліків, прав та обов'язків; розуміння правил і норм людського співіснування, розвитку вміння оцінювати свої вчинки і вчинки інших; уміння робити свій вибір та ухвалювати рішення; прислухатися до думки інших; мирно, без конфліктів вирішувати різні проблеми [7, с. 22].

Активна модернізація сучасної освіти спонукає вчених до пошуку способів та шляхів реалізації компетентнісного підходу в освіті. Всі складові (змістовна, процесуальна) компетентнісного підходу повинні спрямовуватися на досягнення нового цілісного освітнього результату, який стане підсумком одночасного розвитку особистості й засвоєнням змісту освіти. Здебільшого в умовах компетентнісного підходу увагу спрямовують на результат, що розглядається не як сума засвоєної особистістю інформації, а її здатністю застосовувати досвід для успішної професійної діяльності та вирішенням різних проблемних ситуаціях.

Сучасний рівень розвитку науки дає змогу визначити, що ефективність та здорова духовна атмосфера в колективі навчального закладу здебільшого залежить від демократизації управління. Демократичний стиль управління характеризується сприйняттям людини і повагою до неї в усій її цілісності, проявом високих етичних норм поведінки, створенням умов для особистісного розвитку співробітників. Вимоги ставлять у формі порад, консультацій. Головний спосіб впливу на людину – заохочення за прояв ініціативи. В процесі такого керівництва підтримуються толерантні довірчі стосунки з усіма учасниками навчально-виховного процесу.

В управлінні людьми В. Г. Афанасьєв виокремлює три основні завдання: правильне визначення соціальної ролі кожної людини, її місця у виробництві й колективі; забезпечення засвоєння кожною людиною призначеної їй соціальної ролі; забезпечення виконання кожною людиною своєї соціальної ролі [9, с. 178].

Одним із завдань покладених на керівника закладу є створення умов, що забезпечать реалізацію підходу до дошкільного дитинства як цінного періоду в житті дитини, охорону психічного здоров'я та комфорту, задоволення потреб у спілкуванні, інтелектуальний, емоційний та особистісний розвиток залежно від вікових особливостей та індивідуальних нахилів.

Висновки. Забезпечення вищезазначеного стилю управління є можливим при застосуванні компетентністного підходу, а саме за високого рівня комунікативних, інтелектуальних та організаторських здібностей керівника дошкільного навчального закладу. Володіння умінням попереджати виникнення та розвиток негативних емоційних проявів у колективі забезпечить емоційне благополуччя дітей. У дошкільному навчальному закладі повинна панувати атмосфера бережливого ставлення педагогів і вихованців до продуктів самовираження в різних видах діяльності.

Список використаної літератури

1. Василюк А. В. Вступ до спеціальності : навч. посіб. / А. В. Василюк. – Ніжин : НДПУ ім. М. Гоголя, 2004. – 70 с.

2. Зимняя И. А. Компетентностный подход. Каково его место в системе современных подходов к проблемам образования? / И. А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2006. – № 8. – С. 20–26.

3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. – Київ : К.І.С., 2004. – 112 с.

4. Лісова С. В. Компетентнісний підхід у вищій освіті: зарубіжний досвід / С. В. Лісова // Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – С. 34–54.

5. Рапацевич Е. С. Педагогика: Большая современная энциклопедия / Е. С. Рапацевич. – Минск : Современное слово, 2005. – 720 с.

6. Ситаров В. А. Проблема ненасилия в религиозных, философско-педагогических концепциях / В. А. Ситаров // Педагогіка толерантності. – 1998. – № 3–4. – С. 35.

7. Скрипник Н. І. Виховання толерантних взаємостосунків дітей старшого дошкільного віку : навч.-метод. посіб. / Н. І. Скрипник – Умань : ПП Жовтий, 2011. – 99 с.

8. Сухомлинська О. В. Духовно-моральне виховання дітей та молоді: загальні тенденції й індивідуальний пошук / О. В. Сухомлинська / Київ : Всеукраїнський фонд "Добро", 2006. – 43 с.

9. Хриков Є. М. Управління навчальним закладом : навч. посіб. / Є. М. Хриков. – Київ : Знання, 2006. – 365 с.

Стаття надійшла до редакції 15.02.2017.

Канарова О. В. Компетентностный подход в управлении дошкольным учебным заведением как фактор формирования толерантных отношений в коллективе

В статье раскрыта проблема компетентностного подхода руководителя дошкольного учебного заведения как значимого фактора формирования толерантных отношений в коллективе; проанализированы понятия: "толерантность", "моральные ценности", "компетентностный подход"; выделен ряд заданий для обеспечения руководителем-педагогом положительной эмоциональной атмосферы в дошкольном учреждении.

Ключевые слова: *компетентность, учебно-воспитательный процесс, компетентностный подход, коллектив, толерантность.*

Kanarova O. Competence Approach in the Preservation of Preschool Educational Institutions as a Factor for Forming Tolerance Relations in the Collective

The article examines the importance of competency approach the head of kindergarten as an important factor in the formation of tolerant relations team.

Modern socio-cultural conditions put forward a rather high requirements for professional and managerial competence of heads of educational institutions, including the head of the kindergarten, its ability to implement best management functions, pedagogical skills, self-solve various problems in unusual situations, psychological literacy effectively with participants in the educational process.

An important condition for the effective functioning of the kindergarten, is the formation of tolerant relationships that develop between all participants of the educational process: teachers, children, parents. Particular responsibility for that is entrusted to the head, which is due competency approach by example in the process of interaction with others, readiness to accept others, their attitudes, customs and habits such as they are based on cooperation and understanding, and creates an atmosphere of tolerance.

Summarizing the main scientific approaches to tolerant atmosphere in the team, it appeared that the process of formation of tolerant personality manifestations in relations with others under the influence of targeted educational tools through dialogue, mutual respect and cooperation is the formation of tolerant relations. For this type of relationship is typical detection tolerance, empathy, emotional stability, conscious social activity, the ability to help, concessions and communicable.

The current level of science makes it possible to determine that the efficiency and healthy spiritual atmosphere in the team of the institution, largely depends on democratization and competency approach to management.

Key words: *competence, educational process, competence approach, collective, tolerance.*